

FORGÁCH ZSIGMOND ERDÉLYI EXPEDÍCIÓJA 1611-BEN*

A 2008 októberében megrendezett Báthory Gábor és kora című konferencia nagy előrelépéseket hozott a fejedelem történetének kutatásában,¹ egyre inkább egy sokkal felkészültebb, koncepciózusabb Báthory Gábor-kép kezd kibontakozni az eddigi romlott lelkű ifjú helyett. Uralkodását és külpolitikáját alapvetően az határozta meg, hogy Bécsben 1608-tól Mátyással újra napirendre tűzték az Erdély visszaszerzésével kapcsolatos terveket,² ugyanakkor a Porta ezt meg akarta akadályozni és erdélyi befolyását is szívesen növelte volna. Báthory Gábornak ezzel a kettős szorítással szemben kellett uralmát megőriznie. Ezért nagyszabású terveket szövögetett, Havasalföld meghódítása, tudatos hajdú- és székelypolitikája, a szászok elleni fellépése mind ebbe illenek. Báthory Gábor és a Magyar Királyság kapcsolatát két nagyobb részre bonthatjuk. A Béccsel való szembenállás határozta meg az elsőt, a közeledés a másodikat. A választóvonalat az 1611. év végén találjuk, amikor megkötötték a tokaji békét. Előtte Báthory Gábor politikáját az motiválta, hogy gátat állítson annak a Magyarországról jövő törekvésnek, amely nem akarta elismerni az erdélyi fejedelmek önállóságát, sőt létét sem. Ennek részben török segítséggel tudott ellenállni, ami után viszont fordult a helyzet, egyre nagyobb török nyomás nehezedett rá, s ez ellen Bécs segítségét akarta igénybe venni. A fejedelem egész uralkodását meghatározta a „két császár” közti őrldés, ebbe illeszthetők a legfőbb politikai események, háborús helyzetek. Közleményünkben előbbi időszak legjelentősebb eseményét és záróakkordját, Forgách Zsigmond erdélyi hadjáratát szeretnénk bemutatni. A hadjáratat nagyon jól rekonstruálható a Thurzó család levéltárában fennmaradt iratanyagból, így eddigi ismereteinket kibővítve jobban megérthetjük az ifjú fejedelem uralkodását.³ Fennmaradt Thurzó György és Forgách Zsigmond levelezése, továbbá nagy számban olyan levelek, melyeket a nádorhoz írtak a különböző végvári kapitányok, vicekapitányok, vagy éppen főurak.⁴

Ahhoz, hogy megértsük az 1611-es év eseményeit, főként Forgách Zsigmond támadását Erdély ellen, vissza kell tekintenünk az előző évre. A gyökerek a széki merénylet környéke nyúlnak vissza. A Báthory Gábor és a bécsi udvar hívei közti kapcsolat ekkortól kezdett elmérgesedni. Nem a merénylet volt ennek az oka, a merénylet ennek a megromló viszonyoknak a következménye. A merénylettel legtöbbet veszítő katolikus és Bécs párti főurak, mint Kendi István, Kornis Zsigmond, Sarmasághy Zsigmond és Sennyey Pongrác vesztét tulajdonképpen az okozta, hogy két oldalról is ellenkező dolgot vártak el tőlük. Bécsből azt, hogy a segítségükkel növelhessék befolyásukat Erdélyben Báthory Gábor pe-

* A kutatást az OTKA NK 81 948 sz. pályázata támogatta.

¹ Báthory Gábor és kora. Szerk.: Papp Klára, Jeney-Tóth Annamária és Ulrich Attila. Debrecen, 2009.

² Báthory Gábor és Bécs kapcsolatáról és a Báthory elleni készülődésről: *Oborni Teréz*: Báthory Gábor megállapodásai a Magyar Királysággal. In: Báthory Gábor és kora, i. m.

³ A Báthory Gáborról írt főbb munkák: *Angyal Dávid*: Báthory Gábor uralkodása. *Századok*, 1896. 23–46. o.; *László*: Tündérváros fejedelme. Báthory Gábor. Budapest, 1988.; *Szilágyi Sándor*: Báthory Gábor fejedelem története. Pest, 1867.

⁴ Néhány, részben kivonatossan, részben teljesen közölt levél Komáromy András kiadásában: *Komáromy András*: Báthory Gábor történetéhez. *Hadtörténelmi Közlemények*, 1896. 273–298. o.

dig azt, hogy segítségükkel enyhítsen Bécs törekvésein. Ennek elengedhetetlenül konfliktus lett a vége, amit csak megerősített, hogy végül Bécs mellett döntöttek, amivel Báthory Gábor számára nemcsak kényelmetlenné, hanem egyenesen károssá váltak. Tehát a merénylet után vagy annak eljátszásával Báthory Gábor elsöpörte a Habsburgokkal szimpatizáló katolikus főurakat. Ugyan katolikusok voltak, mégsem játszott szerepet a vallás, az új fejedelmi tanácsba katolikusok is bekerülhettek, de a Báthoryakhoz hű családokból. Az elmenekült katolikus főurak pedig a protestáns Thurzónál kaptak menedéket.⁵ Az erdélyi politika a Béccsel való szembenállás mellett kötelezte el magát, főként Bethlen Gábor és Imreffy János, akik útját akarták állni Bécs törekvéseinek.

Érdeemes felvázolni Forgách hadjáratának szereplőit. A bécsi udvar törekvésének értelemszerűen legfontosabb képviselője az uralkodó volt, II. Mátyás és szűkebb környezete, mint Khlesl bíboros. Magyarországi hívei általában a katolikus főurak közül kerültek ki, közöttük legjelentősebb, Forgách Zsigmond is.

Forgách országbíró, majd Felső-Magyarország főkapitánya lett. Forgách Zsigmond és testvére, Ferenc, Forgách Simon fiaiként 1560 körül látták meg meg a napvilágot. A család ugyan protestáns volt, de végül mindkét fiú katolizált és vallásuk kiemelt támogatója lett. Forgách Ferenc már fiatalon áttért és papi pályára lépett. Római tanulmányokat folytatott, gyorsan emelkedett a ranglétrán. Előbb veszprémi, majd nyitrai püspök lett, 1607-ben elnyerte a az esztergomi érsekséget. Habsburg hűsége, ellenreformációs tevékenysége révén komoly politikai befolyással rendelkezett az udvarban, amit testvére támogatására is felhasználhatott. Forgách Zsigmond 1583-ban apródként kezdte meg pályafutását Báthory István udvarában. Urát Lengyelországba is elkísérte, majd annak halála után tért haza. Nem tűnt ki különösebben sem tehetségével, sem hadiérdemeivel, de nem is maradt el társaitól. Házasságával jelentős mértékben gyarapította birtokait. Első felesége Losonczy Kata volt, s az ő halála után vette el Thurzó Zsuzsannát 1598-ban, ami által sógorságba került Thurzó Györggyel. A nagy fordulatot 1603 hozta, amikor ő is áttért a katolikus hitre. Karrierje ezután ívelt fel igazán. Ő is Mátyás köréhez közeledett. A korponai tárgyalásra őt küldték az udvar megbízottjaként. A rendek körében viszont sosem szerzett igazán népszerűséget. Mátyás befolyásának köszönhetően 1606-ban országbíróvá választják, ugyanis a tiszteet eddig viselő öreg ecsedi Báthory István meghalt. Mátyás és Rudolf küzdelmében természetesen az előbbi mellett vett részt, és amikor 1608 novemberében Mátyást megkoronázták, Forgách Ferenc teszi fejére a koronát, Zsigmond pedig viszi az országalmát. Hiába a támogatás, a rendek körében nem szerzett elég hívet magának, a soron következő országgyűlésen megfosztották országbírói méltóságától. Ezért Mátyás kárpótolta hívét, 1609 nyarán kinevezte felső-magyarországi főkapitánnyá. A tisztség és a székhelyül szolgáló Kassa átvétele azonban nem ment zökkenőmentesen. Mágóchy Ferenc leváltását sem a rendek, sem a leváltott főkapitány nem fogadta szívesen. 1610 tavaszáig tartott a huzavona, miután végül Forgách bevonulhatott Kassára.⁶ Innen mozgatta a Báthory Gábor ellenes szervezkedés szálait.

⁵ A széki merényletről lásd: *Horn Ildikó: Őnagysága merénylői*. In *Uő: Tündérország útvesztői*. Tanulmányok Erdély történelméhez. Budapest, 2005. 166–187. o.

⁶ Forgách életéről bővebben: *Bártfai Szabó László: A Hunt-Paznan nemzetségbeli Forgách család története*. Esztergom, 1910.

Bécs jó viszonyt ápolt Serbán Radullal, Havasalföld vajdájával, akivel a kapcsolatot általában Cesare Gallo udvari diplomata tartotta. Radul is, Bécs is jó viszonyban voltak az erdélyi szászsággal. Látható, hogy egyszerre többen szorították a hurkot Báthory Gábor körül: Bécs, Magyarország, a szászok és a havasalföldi vajda.

1609 végén meghalt Illésházy István, akit Thurzó György követett a nádori tisztségben. Thurzó nem tartozott szorosan az előbbi csoportosuláshoz, de Habsburgok iránti hűsége megingathatatlan volt, ugyanakkor vallása protestáns és a protestantizmus védelmezőjének számított. A századforduló után már befolyásos személyiség, Illésházy István mellett részt vett a bécsi béke megalkotásában. 1609-ben meghalt Illésházy és a rendek protestáns nádort szerettek volna, de olyan személyt, akit vallása miatt Bécs is elfogadott, kevés akadt, ezért Thurzó Györgyöt választották meg a nádori tisztségre 1609 decemberében.⁷ Mindez érdekes szereplőjévé tette a kornak. Érdekes volt a Báthoryakhoz fűződő kapcsolata is. A Thurzó család volt az egyik leggazdagabb és legbefolyásosabb család Magyarországon, a Báthoryak mégis megelőzték őket. Állítólag emiatt Thurzó György neheztelt rájuk, főleg Gáborra. Az idősödő, megfontolt Thurzó nem szerette az ifjú fejedelem életmódját és dinasztikus törekvéseit sem akarta támogatni. Erdély visszaszerzésének híve volt, ám egyelőre erre nem látott reális esélyt. Ráadásul Erdély az ellenreformációval szemben egy olyan ütőkártya lehetett, ami Thurzó mérlegét ide-oda billentette. Udvarhűsége miatt végül részt vett az eseményekben, bár próbálta azokat reális mederbe terelni. Amikor végül háborúra került sor, ő sem vonta ki magát, de mindvégig a béke megkötésén fáradozott.

Felmerül a kérdés: miért is kellett Erdély? Egyrészt a régi konföderáció eszméje szerint Erdély a magyar korona alá tartozik, a fejedelemség önnálóságát nem akarták elismerni. Most pedig úgy tűnt, meg lehet szüntetni az önállóságot. A magyarországi rendek egy része szintén támogatta ezt a politikát. Voltak akik azért, mert úgy vélték, a nagyobb területen jobban meg tudják védeni rendi érdekeiket Béccsel szemben. Ami közös volt, az a török elleni védekezés. Erdély stratégiai fekvéséről Forgách írt a nádornak. „Ha az török az békességet felbontja is, innen lehet legjobb hadakozás az török ellen. Közel érjük innen az két oláh országból Konstantinápolyt és azon innen való török birodalmat. Ha hadakozunk nem kell félni, hogy oda fel török had mehessen és úgy oda az török végházakhoz is könnyebben juthatna öfölsége, ha arra menne az dolog.”⁸ Továbbá a hajdúk aggasztó problémát jelentettek.⁹ Nagy András,¹⁰ a hajdúk meghatározó vezető személyisége és Báthory Gábor szövetsége már-már azt vetítette előre, hogy elszakadhat a Tiszavidék. Ám egyre inkább kicsúszott az irányítás a kezükből.

⁷ Thurzó életéről bővebben: *Iff. Kubinyi Miklós*: Thurzó György. Életrajzi vázlat. In: Bethlenfalvi gróf Thurzó György levelei nejéhez, Czobor-Szent-Mihályi Czobor Erzsébethez közrebocsátva id. gr. Zichy Edmund megbízásából. 1–2. köt. Budapest, 1876.

⁸ Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban: MOL) A Thurzó család levéltára. E 196 Fasc. 54. №. 47

⁹ A hajdúkra nézve a legújabb felfogás: *Czigány István*: A Felső-Tisza-vidék és a Tiszántúl társadalmának militarizációja a 17. század első harmadában. In: Bocskai és kora. Tanulmányok a Bocskai-szabadságharc 400. évfordulója alkalmából. Főszerk.: *Czigány István*. Budapest, 2005. 67–82. o.

¹⁰ Nagy Andrásról: *Nyakas Miklós*: Nagy András hajdúgenerális. Biharmagybajom, 2008. Az egyes hajdúkról szóló rendkívül értékes adattár: *Nagy László – Nyakas Miklós*: Hajdú tisztesség tüköre. Hajdúböszörmény, 2001.

1610 végétől erősödött fel az Erdély elleni támadás terve.¹¹ A végrehajtást a rendekre bízták, az udvar nyíltan nem volt mellette, de elegendő pénzzel sem támogatta. Így elkerülhették egy török háború kockázatát. Báthory Gábor sem szemlélte tétlenül az eseményeket, nagyszabású terve megvalósításába fogott, melynek első lépcsője Havasalföld és Moldva megszerzése lett volna. Moldvában egyébként is a lengyel vazallus, a gyermek Konstantin ült, Radul vajda pedig már régóta túskeként szúrta a szemét Báthorynak. Ő győzte le annak idején Báthory András, jó kapcsolatokat ápolt a szászokkal és Béccsel, a nyári hadi készülődéskor pedig nem nagyon igyekezett Báthory Gábor segítségére sietni. Hosszú volt tehát bűnlajstroma. A havasalföldi hadjárat előkészítése és a biztos, jól védett főváros igénye miatt elfoglalta Szeben városát 1611. december 11-én, majd seregével 26-án megindult Radul vajda ellen, akit Weiss Mihály¹² az utolsó pillanatban értesített a veszélyről, így rengeteg felhalmozott kincsével együtt idejében elmenekülhetett országából. Havasalföld egy kardcsapás nélkül került Báthory Gábor kezébe, ahol a hajdúk és a székelyek megkezdték a zsákmányszerzést. Mégis kudarccal végződött a hadjárat. Radul pénzben és ravaszságban sem szenvedett hiányt, így sikeresen intrikált a töröknél Báthory ellen, másrészt a Portán sem nézték jó szemmel Báthory sikereit. Azt ugyan nem bánták, hogy Radul elűzte, de az már egyenesen zavaró volt, hogy Báthory Gábor maga akarta osztogatni a térség trónjait. A Portának megvolt a maga jelöltje Mihnea Radul személyében, akit gyermekkora óta Isztambulban neveltek, nem utolsósorban azért, hogy talonban tartsák egy esetleges havasalföldi hatalomváltásra. A Portán ekkoriban kezdték Báthoryt mint „bolondos királyt” emlegetni, hiszen mindenkit, Béccset, a szászokat, Havasalföldet, Moldvát és Lengyelországot, de még a törököt is egyaránt maga ellen fordította váratlan hadjáratával.

A fejedelem ellenzéke, a katolikus főurak csoportja természetesen örült annak, hogy nem sikerült megszereznie Havasalföldet. Úgy vélték, kegyvesztett lett a Portán, így egyre inkább megfogalmazódott a Báthory elleni támadás gondolata. De Báthory Gábor is készült erre, Szebenbe országgyűlést hívott, amely április 23-án ült össze. Adót és készütséget szavaztatott meg.

Radul már kora tavasszal megkezdte a szervezkedést. Élvezte Bécs támogatását, de támogatta III. Zsigmond lengyel király és Konstantin moldvai vajda is. Elég anyagi háttérrel rendelkezett ahhoz, hogy katonákat fogadjon fel. Tulajdonképpen nem volt vesztenivalója, ha sikerül visszaszereznie országát, abban bízott, talán ki tudja eszközölni a Portán visszatérése jóváhagyását. Radul felvette a kapcsolatot Weiss Mihállyal is, a törökhöz pedig követeket küldte, hogy Báthory Gábor ellen intrikáljanak. Áprilisban Radul Havasalföldre rontott több ezer fős seregével. A számottevő társadalmi támogatást nem élvező Mihnea Radul nem tudott ellenállást kifejteni Serbán Radullal szemben. A bojárok és a nép is régi vajdája mellé állt, Mihnea elmenekült. Egyedül a Báthory Gábor megbízásából itt tartózkodó Lugosi János tartott ki maroknyi csapatával, persze ő sem tarthatta magát sokáig. Mindezek után Báthory Gábor számíthatott Radul támadására, melynek szervezéséhez a vajda már hozzá is fogott. Báthory ezért a Portára küldte követeket, hogy panaszt tegyen Radul ellen. A budai pasát készütségbe helyezték, de mást egyelőre nem tett a török. Báthory megkezdte seregei egybegyűjtését, Nagy András és

¹¹ *Oborni*: i. m. 116.o.

¹² A brassói bíróról: *Mika Sándor*: Weiss Mihály. Egy szász államférfi a XVII. századból. Budapest, 1893.

hajdúit a Barcaságba küldte. Nem bízott meg Brassó városában, ezért a májusban a környékre érkezett Nagy Andrásnak megparancsolta a város elfoglalását. Ostromfelszerelés nem állt rendelkezésükre, ezért a hajdúgenerális hasonló cselet tervelt ki, mint amit Szeben elfoglalásakor bevetettek; a brassóiak azonban átlátták a készülő cselet, így a város nem jutott Báthory kezébe, ráadásul Nagy Andrászt ezután Weiss lefizette. Egy szép kocsí, hat szürke ló, ezüstedények és némi aranypénz ellenében a hajdúgenerális hajlandó volt hazafelé venni az irányt.

A hajdúk azért is szerettek volna hazatérni, mert tavasz óta a Tiszavidék ismét forrongásban volt. A Havasalföldről korábban hazatért hajdúk lángba borították a vidéket, elmaradt zsoldjukat a környék fosztogatásából pótolták. Erdélyben maradt társaik emiatt egyre nyugtalanabbak voltak. Nagy András azt is megérezhette, hogy valamire készülnek Magyarországon, ezért kapott az alkalmon és cserbenhagyta a fejedelmet.

A hajdú helyzet lehetővé tette a Magyar Királyságban, hogy hadba hívják a megyéket. Június 16-án Eperjesen a felső-magyarországi vármegyék hadjáratot szavaztak meg a hajdúk ellen. Forgáché terve az volt, ha Radul sikereket érne el, ezzel a sereggel ő is betörne Erdélybe. Ha mégsem érnek el sikert a havasalföldiek, akkor legalább a Tiszavidéket sikerülne lecsendesíteni. Körvonalazódott a terv, Radul és a szászok szövetsége egyik oldalról, sikerük esetén pedig Forgách a másik irányból fog támadni. Báthory Gábort érzékenyen érintette a hajdúk elvonulása, de még így is valamivel nagyobb serege volt Radulénál. Az Erdély ellen felvonuló vajda hadserege 8–10 000 főt számlálhatott. Báthory Gábor június 19-én érkezett Brassó alá. A város nem üdvözölte, de nyíltan sem állt ellen. Pénzt, lőport, élelmet bocsátott Báthory rendelkezésére, de a városba nem engedték be. Báthory Gábor figyeltette a szorosokat, ám Radul tapasztalt és kitűnő hadvezér volt. Járhatatlannak vélt terepen tört át és váratlanul jelent meg Brassónál július 7-én. Másnap a szemben álló felek csatarendbe álltak és a már több csatát látott papírmalomnál megütköztek. Radul teljes győzelmet aratott. A csatában veszett Imreffy is, Báthory menekülni kényszerült, a vereség hírére pedig megindult Magyarországról Forgách Zsigmond.

Forgách Zsigmond hadserege

Forgách serege a feladathoz képest nem volt nagy. Mivel az eperjesi gyűlés felhatalmazta a hajdúk elleni hadjáratot és ennek érdekében insurrectiót hirdetett, Forgách a felső-magyarországi hadakkal számolhatott. Az itteni vármegyék nemesi felkelésével, a porták után kiállított katonákkal és a városok gyalogosaival, továbbá a főurak bandériumaival. Ezen kívül természetesen lehettek még hadai, amit ő maga elő tudott teremteni. A végvárakból elvont katonaságra és zsoldért toborzott hadakra kell itt gondolni, melyet Rákóczi Lajos vezetett. Erdélybe vonulásakor csatlakoztak hozzá a hajdúk, Nagy Andrással az élen. Ha minden a papírforma szerint történt volna, akkor Forgách ütőképes haddal rendelkezhetett volna, így legfeljebb néhány ezer fős szedett-vedett csapatával vonult Báthory Gábor ellen. De nem így történt, kevesebben érkeztek, mint amennyire számított, a vármegyék igencsak lassan és hiányosan érkeztek meg, a végbeliekkel is állandóan gond volt, nem beszélve Rákóczi Lajos csapatáról.

A sereg összetétele állandóan változott, valaki megérkezése, elpártolása, csatlakozása, megszökése szinte mindig napirenden volt és itt nemcsak egy-egy személyről van szó, hanem nagyobb létszámú csapatokról is. A megyei hadak hihetetlen lassúsággal érkeztek meg, a hadjárat elején, amíg Erdélyen kívül voltak, nem is vettek részt abban. Eleinte Forgách a végbeliekre, a portális hadakra és fizetett katonáira támaszkodhatott.¹³ Ami a végbelieket illeti, számuk nem volt túl magas, bár az ország egyéb területeiről is szereztek hadakat, Zala, Vasvár, Sopron, Moson és Veszprém vármegyékről van adatunk.¹⁴ A Dunán inneni és túli portális hadak közt állandó nézeteltérés volt, az egyik ilyen eset után egy részük elment, itt maradt kb. ötszáz fő.¹⁵ Visszatért egy részük, de nem kizárólag Forgách táborába, hanem azért, hogy a környéket fosztogassák.¹⁶ Legnagyobb számban Rákóczi Lajos hajdúi képviselték magukat, neki kétezer embere volt. Viszont harcértéküket maga Forgách is erőteljesen megkérdőjelezte. „Soha Rákóczinak emberséges hada nem volt kívül tisztességet vallott volna...” – írta Forgách Zsigmond Thurzó Györgynek július 1-jén.¹⁷ Tudunk még két hadnagyról Rákóczi seregében, Farkas Mihályról és Püspök Jánosról. Ez előbbi alatt három, az utóbbi alatt másfél zászló szolgált.¹⁸ Őket bele kell számítani Rákóczi kétezer emberébe. Végül a „lövőszerszám” körül volt száz gyalogos,¹⁹ ami nem sok; ide várta a szabad királyi városok gyalogságát. Sajnos nem tudni, hogy megérkeztek-e és, ha igen, hányan. A következő változást a hajdúk csatlakozása jelentette. Ugyanis Nagy András mindössze kétezer embert ígért,²⁰ de még ez sem teljesült, ezeröttszáz emberével érkezett meg Forgáchhoz július 25-én.²¹ Fekete Péter, Egri István, Ladányi Gergely, a később is Thurzóhoz és Forgáchhoz hű hajdúvezérek, illetve Segnyey Miklós nem mentek Erdélybe. A hajdúk támogatása nem is az expedíciós hadseregben volt jelentős, hanem inkább abban, hogy Forgách háta mögött nyugalom honolt és Báthory mellől elpártoltak, amivel jelentős erőtől fosztották meg a fejedelmet.

Ami a vármegyei hadakat illeti, nem voltak itt mind és megkésve érkeztek. Július 22-ről, Kolozsvárról van adatunk. Ungnak, Zemplénnek egy kevés gyalogja van, Sárosnak és Szepesnek szintén, de Gömör, Torna, Borsod, Heves vármegyék részéről senki sincs itt.²² És hogy mennyien lehettek? Forgách maga válaszol kérdésünkre július 30-án: „...mert bizony sok száz ember fiával vagyunk az vármegyékből mindenestől sincsen négyszáz ember mind felső alsó vármegyékből.”²³ – Megdöbbenően kevés. Ráadásul a főurak bandériumaiból sem volt túl sok embere. Ők részt vettek elejétől a végéig a hadjáratban, de nem állandó létszámmal. Főleg eleinte nagy volt a mozgás, volt hogy meg-

¹³ MOL A Thurzó család levéltára E 196 Fasc. 50. №. 19.

¹⁴ Uo. Fasc. 37. №. 18.

¹⁵ Uo. Fasc. 54. №. 15.

¹⁶ Uo. Fasc. 51. №. 18.

¹⁷ Uo. Fasc. 50. №. 18.

¹⁸ Uo. Fasc. 55. №. 14.

¹⁹ Uo. Fasc. 50. №. 17.

²⁰ Uo. Fasc. 50. №. 21.

²¹ Uo. Fasc. 52. №. 14.

²² Uo. Fasc. 54. №. 16.

²³ Uo. Fasc. 55. №. 16.

érkezett, volt hogy távozott valaki,²⁴ de olyan is akadt, aki egyedül, nyilván elenyésző számú kíséretével érkezett meg, mint például Homonnai István.²⁵

Összefoglalva tehát, eleinte Rákóczi Lajos kétezer embere, továbbá száz magasabb harcértékű gyalogos alkotta a sereg nagy részét. Ehhez jöttek a végbeliek, nem túl sokan. A portálisok létszáma ötszáz és ezer fő között mozoghatott, ha végleg nem tértek haza a leszakadó csapatok. A megyék már csak Erdélyben jelentek meg négyszáz fővel. Nagy András pedig ezerötszázad magával csatlakozott és pártolt el rövidesen. A főurak bandériumára nézve nincs számadat, de Forgách egy novemberi levele szerint serege létszámát háromezerötszáz főre becsüli.²⁶ Ezek itt csupán a minimális becslések a levelezésben előforduló adatok alapján, s lehetséges, hogy voltak ezen kívül más egységek is, csak épp nem említik őket. Összefoglalva, se nem nagy, se nem túl ütőképese serege nem volt a generálisnak. És ha ebbe bárki belegondol, jogosan teszi fel a kérdést: egyáltalán mik lehettek a kilátásai ennek a hadi vállalkozásnak?

Az igazság az, hogy nem is rosszak. Normális körülmények között egy ilyen hadsereggel Erdély megvívására menni esztelenségnek tűnhetett volna, de az adott pillanatban a kilátások kecsesetűek voltak. Báthory Gábor súlyos vereséget szenvedett Radultól, hadserege szétfutott, már ami addig egyáltalán megmaradt belőle, ő maga pedig kénytelen volt Szebenbe húzódni. A hajdúkra nem számíthatott, Erdélyben pedig ott volt a fel-lázadt szász-ság. Forgáchnak és Radulnak együtt esélye volt ellenállás nélkül elfoglalni Erdélyt és rábírní az erdélyi országgyűlést Báthory letételére.

A hadjárat első része

Forgách Kassáról Gönczre ment, ahol június 30-ig várakozott Thurzó György levelére, melynek megérkezete után indult tovább. Az úticél Tokaj volt,²⁷ ide gyűjtötte egybe hadait, Rákóczi Lajos csapatát, a portális hadakat és a végbelieket. Említettük, hogy a vármegyei hadak csak később érkeztek. Mielőtt Tokajra ért volna, megesezt Rákóczi Lajos hadának első incidense is.²⁸ Pontosan nem tudni mi történt, annyi bizonyos, hogy Rákóczi csapatai is Tokaj környékén várakoztak és valószínűleg a zsoldhiány miatt fosztogatni kezdtek Tarcalon.²⁹ Forgáchot július 2-án már Tokajban találjuk, a hadjárat kiindulópontján. A kortársak Tokaj mellett találhatták a térség egyetlen épített és nagyobb csapatok számára is használható átkelőhelyét. Nem véletlenül gyülekeztek itt és innen indultak tovább Forgách csapatai. Ekkorra már serege jórészét átszállította a Tiszán, másnap, harmadikán ez befejeződött, mindannyian a Tisza túlszartján voltak. A főkapitány-nak itt két nehézséggel kellett szembenéznie.³⁰ Az elsőt a prédikátorok támasztották, akik a hajdú és protestáns vitézeket igen elkedvetlenítették a hadjárattól. Azt terjesztették

²⁴ MOL A Thurzó család levéltára E 196 Fasc. 54. №. 15. és Fasc. 51. №. 18.

²⁵ Uo.

²⁶ MOL A Thurzó család levéltára E 196 Fasc. 55. №. 19.

²⁷ Uo. Fasc. 50. №. 17.

²⁸ Uo. Fasc. 50. №. 18.

²⁹ Uo. Fasc. 92. №. 18.

³⁰ MOL A Thurzó család levéltára E 196 Fasc. 50. №. 19. és Fasc. 55. №. 14.

köztük, hogy Forgách el akarja törölni a hajdúságot, utána pedig a katolikus vallást is vissza akarja állítani. Forgách nagy nehezen meggyőzte katonáit ezek ellenkezőjéről, július 3-án nyilvánosan olvastatta fel Thurzó pátensleveleit, amely megnyugtatta a kedélyeket. A levélben Thurzó elutasította a vádakat, ígéretet tett arra, hogy semmiféle vallási térítés nem fog párosulni a hadjárathoz. Ez a protestáns nádor szájából hihetően is hangozott, másrészt tényleg nem voltak ilyen tervek napirenden.

A második probléma a pénzhiány volt. Rákóczi hadának és a végbelieknek egy része is fizetetlen volt. Kiknek fizessen? Az előbbieknél, akik engedetlenek és fosztogatnak, vagy az utóbbiaknak, akik hűségükről tettek tanúbizonyságot? Pénz ugyanis mindnek nem jutott. A kérdés eldöntését Thurzó Györgyre bízta.³¹ Sajnos nem tudjuk, végül ki kapott zsoldot, de Rákóczi katonáira a panaszok nem szűntek meg, így valószínűleg a végbelieknek jutott a pénz. Tehát rosszul fizetett és nem túl lelkes seregével 3-án már a Tisza túlsópartján állt. Táborát Tiszalöknél verte fel. Itt négy napig időzött, mialatt döntő események történtek.

Július 4-én serege szemben állt a hajdúk seregével, akiknek elküldte Thurzó feltételeit. „Avagy megívunk velünk, avagy megbékélnek”³² – jelentette a nádornak Forgách. A főkapitány eltökélt volt, ha a hajdúk elmenekülnek is, ő Böszörménybe is hajlandó utánuk menni, amire végül nem került sor. 5-én elindult a hajdúk felé. „Ott szemben állván az seregek, hogy szinte az viadalra indítottam volna az hadakat, Fekete Péter egy hajdúkapitány be esik így seregembe, remiknedve kezdi hogy ne vágatnánk le őket.”³³ Csátára így nem került sor, Fekete Péter behódolásával nagy eredményt ért el Forgách. Egyrészt Fekete Péter (Nagy András riválsa) befolyása nagy volt a hajdúság körében, másrészt Forgách feltételeket is szabott a meghódoláson kívül. Nagy Andrást kérte cserébe az életükért. Így tulajdonképpen nem Nagy András csatlakozott Forgáchhoz, hanem Fekete Péter és társai. A meghódolt hajdúkapitányok kényszerítették rá Nagy Andrást, hogy ő is Forgách mellé álljon. Az esemény kizárólag egy emberéleletet követelt, azt is ők maguk lötték le véletlenül, így tulajdonképpen veszteség nélkül sikerült a hadjáratnak elérnie elsődleges célját, a hajdúság meghódoltatását. És valóban, Forgách is azt írja Thurzónak, miután eloszlatták a hajdúkat, hogy „az mi hadaink is ide vissza Lökre szálltanak hónap mind által kötözhetnek az több hadakat immár Kegyelmed téríttesse meg ne fáradjanak alá.”³⁴ Még azt is írja, Nagy Andrást és a hajdúkapitányokat felviszi magával Thurzóhoz Kassára. Ennek ellenére még 6-án és 7-én is Lökön találjuk Forgáchot, 7-én este pedig Nyíregyházán. Vajon miért? A hadjárat elérte célját, a hajdúk meghódoltatását. Aztán, ha úgy állnak a dolgok, lehet szó erdélyi hadjáratról.

Visszatérve az első célhoz, bizonyos szempontból komoly sikert ért el, aztán a korai öröm elmúltával tisztábban látta ezek értékét is. Igaz ugyan, hogy a hajdúk fontos vezetői hódoltak meg neki és Nagy Andrást is magánál tudta, a hódolt hajdúk számát pedig tízezer főre tette, csakhogy így is maradt négyezer, aki veszélyezteteti ezeket. Ők pedig a váradi vár biztonságából ezt könnyedén megtették, így hiába eskették hűségre a haj-

³¹ MOL A Thurzó család levéltára E 196. Fasc. 55. №. 14.

³² Uo. Fasc. 52. №. 11.

³³ Uo. Fasc. 50. №. 20.

³⁴ Uo. Fasc. 50. №. 20.

dúk tekintélyes részét, ez a hűség rövid életűnek ígérkezett. Ha visszatérnek Báthory Gábor hűségére, megvan annak a veszélye, hogy az támadást indít Magyarország ellen.³⁵ De még ha ez nem is következne be, Bécsben lemondhatnának az Erdéllyel kapcsolatos tervekről, a hajdúk okozta zavaros viszonyok pedig megoldatlanok maradnának. Ezért ha végleg szeretnék volna rendezni a kérdést, a sikereket kihasználva tovább kellett folytatni a hadjáratot, kiterjesztve azt az egész hajdúságra. És ha ez sikerülne, akkor lehet folytatni terveiket Erdély irányában is. A további hódoltatásokat először a hajdúkra bízta, 6-án jelentette Thurzónak Forgách, hogy „az hajdú kapitányokat esküdtetvén ilyen formán az mint az másából meg érti, elbocsátván hogy ha szép szóval lehet ide hozzák őket hogy azok is esküdjenek, ha pedig úgy nem lehetne haddal is reájok menjenek és én is megsegítem őket erre ugyan reá kellett nekik felelnem.”³⁶

Szinte biztos volt, hogy Forgáchnak is fel kell vonulnia velük. Másnap, július 7-én indult el Lökről Várad felé, hogy felvonuljon az ottani hajdúk ellen és Rhédey Ferencsel, a váradi kapitánnyal is tárgyaljon, majd azután Segnyey Miklós ellen, Báthory Gábor embere ellen akart vonulni. „A hajdúk pedig igen bíztatnak hogy kezembe adják és hódoltatják itt az egész földet.”³⁷ – írta Forgách Zsigmond az indulás napján. De a hajdúk többre is bíztatták: meghódítják Forgáchnak Erdélyt is.³⁸ A generális és a nádor levelezésében ez most merült fel először. Mégsem valószínű, hogy ne lett volna tervbe véve. Említettük már, hogy két feltétele volt az erdélyi hadjáratnak. A hajdúk meghódoltatása és Radul hadjárata. Ebből az elsőt teljesítette Forgách. Tovább egyelőre nem mehetett. Ahhoz nem állt rendelkezésére elég erő, hogy Erdélyt meghódítsa. Ahhoz azonban igen, hogy a hajdúkat elpártoltassa Báthory Gábor mellől, hogy ne menjenek melléje, és ha Radul sikert érne el Havasalföldről indított hadjáratával, Forgách már be tudna vonulni Erdélybe, az erejétől megfosztott Báthory Gábor ennek nem tudna ellenállni. Ennél nagyobb had bevetésével a török békét is kockáztatnák. Így, ha ezek a feltételek teljesülnének, jó eséllyel megbuktathatják Báthory Gábort. Úgy tűnt, jók a kilátások. De Thurzó nem volt annyira optimista, mint Forgách. Több dolgot kifogásolt, a hajdúkkal kapcsolatosan pedig szkeptikus volt. Örült ugyan a kezdeti sikereknek, de az erről beszámoló levélben talált néhány beleragasztott cédulát is a fosztogatásokról és a portális katonák egy részének elvonulásáról. Kifejezetten elégedetlenné vált, hogy Forgách nem tudott rendet tartani. „Bizony Uram csudáljuk, mint lehetett azoknak az hitván embereknek módjuk benne, hogy Kegyelmed kedve ellen elmentek és ott hadták Kegyelmedet. Sőt minket is meg nem találtak felőle. Egynéhányának el köllött volna inkább üttetni az fejét bírt volna is Kegyelmed velek.” De Thurzó az indulást is korainak tartotta. Forgáchnak talán meg kellett volna várnia a vármegyei hadak megérkezését? A következő dolog a vármegyei hadak kérdése. Forgách többször kérte Thurzót, próbálja elintézni, hogy ne személyesen jöjjenek, hanem maguk helyett küldjenek lovasokat. Nyilvánvalóan azért, mert ezeket nehezebb Erdélybe vinni, mivel Eperjesen csak a hajdúk ellen hívták hadba őket. Thurzó viszont már látta és intette a generálist, hogy erre már nem lesz mód, mire új végzést tennének a megyék, addigra kifutnának az időből. Így Forgách kénytelen lesz velük

³⁵ MOL A Thurzó család levéltára E 196 Fasc. 55. №. 15.

³⁶ Uo.

³⁷ MOL A Thurzó család levéltára E 196 Fasc. 51. №. 17.

³⁸ Uo. Fasc. 55. №. 15.

egyezkedni. Amíg a maradék négyezer hajdú felől nem biztosak, ne induljon Forgách. De még így sem lehetnek biztosak a hajdúk hűségében. „Mert az kik immár az ő földjére ő Fölsége hűségére megesküdtek, azoknak is igen keveset hihet az ember, ha Báthory Gábort kihez erős hittel voltak kötelesek, elárulták, és elugrottanak mellőle, nem újság lesz náluk, ha ez mostani új hitet is félre teszik és visszapártolnak.”³⁹ Az ország határain kívül pedig semmi esetre nem mehet Forgách, amíg Havasalföld és Moldva felől nincsenek biztató hírek. Thurzó ezt a levelét július 7-én írta, a brassói csata előtt két nappal. – Még kérdéses volt minden, Forgáchnak várnia kellett.

Közben a Báthory Gábor mellett álló hajdúk pártoltatása folytatódott, s ebben fontos szerepet vállalt Nagy András. Annak ellenére, hogy Thurzó nehezményezte, hogy Forgách nem küldte fel őt hozzá, július 10-én Diószegen találjuk a hajdúvezért.⁴⁰ Maga helyett kapitányait küldte Thurzó Györgyhöz tárgyalni, Sárányi Jánost, Kovács Albertet, Szőlőssy Mihályt, Zámbó Balázst és Kállay Lukácsot. Közülük Kovács Albert, Szőlőssy Mihály és Zámbó Balázs egész biztosan a Báthory mellől hazatért kapitányok voltak.⁴¹ Sajnos ezen kívül nem tudni mi történt a következő napokban. További értesülésünk Forgáchról július 16-ról van. Ekkor a generálist már Sírmézön találjuk, Somlyótól nem messzire. Hiába próbálta rövid gyeplőn tartani Thurzó a hadjáratot, Forgách inkább gyorsan döntött és nem várta meg az óvatoskodó nádor parancsait vagy engedélyét. Somlyó volt a célja, és útközben találkozott Segnyey Miklóssal, Báthory egyik „fő hadviselő emberével”. Tőle hallott a brassói csatáról. Az, ahogyan megírja Segnyey beszámolóját Thurzónak, jól szemlélteti, mire alapozták a hadjáratot. „Az Úristen őket felette nagy sok jókkal látogatta meg, hogy Radultúl megverettenek, mert soha különben ők ettől istentelen embertől meg nem menekülhettek volna, de így immár megmeneküdtenek tőle és minden hadai eloszlattnak, hanem ő maga Báthory az udvarnak egy néhány népével szaladott be Szebenbe, nevezetes ember pedig senki oly nem veszett közülök több Imreffynél és egy Varkoch György nevinél, az kinknél mind az egész Erdélyben nem volt talán rosszabb két ember. És mondá azt is hogy felette igen nagy kívánsággal és óhajtsal várnak be bennünket és csak alig várják, hogy hozzájuk érkezhessünk az országbeli-ek, és készek az ő Fölsége Kegyelmessége alá adni és hajtani magukat, s örülnek is azon, hogy ennek az tirannus Báthorynak igája alól megszabadította Isten őket.”⁴²

Radul győzelmet aratott, Forgách megnyerte a hajdúkat, az Erdélyiek pedig várták őket és készek voltak a király hűségére térni. Minden adott volt a fejedelem megbukatásához, most már csak gyorsan kellett cselekedni, hogy a védtelen Báthory ellen bevonuljanak Erdélybe. Egy összehívott országgyűlés megfoszthatja hatalmától, így a hozzá hű várak is kénytelenek lesznek meghódolni – mivel várostromra nem volt lehetősége, Forgách másban nem is reménykedhetett –, a gyors végzést pedig a lassan mozduló Porta kénytelen lesz tudomásul venni, hacsak nem akarja veszélyeztetni a békét Béccsel. Ellenben ha Báthory Gábor időt nyer, újabb sereget tud toborozni, újra megnyeri magának a hajdúkat, vagy török segítséget kap, vagy az erdélyiek mégis kitartanak mellette, akkor Forgách vállalkozása kudarcra van ítélve, mivel elegendő katonai ereje nincsen. Forgáchnak tehát sietnie kellett.

³⁹ MOL A Thurzó család levéltára E 196 Fasc. 50. №. 20.

⁴⁰ Uo. Fasc. 37. №. 17.

⁴¹ Uo. Fasc. 96. №. 12. 96/12 és Fasc. 94 №. 7.

⁴² Uo. Fasc. 50. №. 21.

Először meg kellett akadályoznia, hogy Báthory Gábor Ecsedbe menjen, ahol tartalékok voltak felhalmozva, amelyből a hajdúkat visszapártoltatta volna maga mellé. Ahhoz, hogy ezt megtegye, el kellett vágni az útját, azaz minél hamarabb bemenni Erdélybe. Ez rövidesen meg is történt a Meszesi-kapun keresztül. Forgách ezzel több kockázatot is vállalt, de mindegyikkel tisztában volt és ellenlépéseket is próbált tenni. Az elsőt a hajdúk jelentették, feltétlenül ő sem hitte el újdonsült hűségüket, ezért kérte Thurzót, vonuljon Tokajra és innen őrizze a hajdúságot. Erre hadat a végekből, illetve a megyékből gyűjthet, mivel Forgáchhoz ezek hiányosan érkeztek meg. A másik kockázatot Várad és Ecsed jelentette, őket a frissen megesketett Segnyeyre bízta.⁴³

További nehézséget jelentett Rákóczi Lajos katonáinak fizetlensége, mert „az Rákóczi uram hadai az sok számtalan szegény jobbágyságnak elvévén marháját, lovait, ökreit, ugyan igen nagy sereggel jönnek az tábor után könyörögvén marháiknak megadásáért.”⁴⁴ Amíg nem tud nekik fizetni, addig engedelmességre is nehezen bírja őket és kénytelen szemet hunyni a zsákmányolás fölött. De a sereggel vitt nagyszámú elrabolt jószág és a sereget követő kifosztottak menetoszlopa nemcsak katonai szempontból volt hátrányos, az erdélyiekre körében sem növelte Forgách népszerűségét.

Forgách Zsigmond Erdélyben

Forgách mégis bizakodva lépte át a Meszesi-kaput, a kockázatokkal ugyan tisztában volt, de ekkor ezek még nem tűntek komolyaknak, ellenben a siker lehetősége kecsegtető volt. Az erdélyi városok üresen álltak, Báthory Gábor Szebenbe vonult, melyet előzőleg feltöltött katonával és élelemmel. Így Forgách előtt szabad volt az út. Augusztus 22-én már Kolozsvárott találjuk, eddigre befejeződtek a várossal való tárgyalások, másnap innen indult Gyulafehérvár felé. Ide érkezett meg Nagy András ezeröttszáz fős csapata is.⁴⁵ Az út eddig akadálytalan volt és a továbbiakban is annak tűnt. „...az Úristen az mi kegyelmes urunkat nagy kegyelmességéből jó szerencsével áldotta meg hogy sok vérontás nélkül eme szép országokhoz jut.” Július 30-án, Gyulafehérvártól nem messzire, Tövisen várakozott. Köveit elküldte már Gyulafehérvárra, melyre a válasz ezen a napon érkezett meg, ők is meghódolnak előtte.⁴⁶ Ugyan egy kisebb összecsapásra sor került Némethy Gergely 300 lovasával, számottevő hadiesemény ezen kívül nem történt.

Gyulafehérvár után Radul vajda seregével közösen kezdték meg Szeben ostromát. Bár valójában nem volt több laza körülzárásnál, mivel ostromfelszerelés nem állt rendelkezésükre. Ekkorra, augusztus első hetében megváltozik Forgách hangvétele. A könnyed, bizakodó hangot felváltja a borúlátás az expedíció kimenetelét illetően, ha nem kap segítséget. Ekkorra azok a kockázatok, amelyek nem tűntek komolyaknak, mostanra valóságossá kezdtek válni. És az addig optimista főkapitány már érezte őket. Úgy vonult be Erdélybe, hogy a hátában ott voltak a kikerült végvárok és az ingatag lábakon álló hajdúk hűsége. Gyors siker esetén ugyan az ölükbe hullott volna Erdély, de ha Bát-

⁴³ MOL A Thurzó család levéltára E 196 Fasc. 50. №. 21.

⁴⁴ Uo. Fasc. 50. №. 22.

⁴⁵ Uo. Fasc. 52. №. 14.

⁴⁶ Uo. Fasc. 55. №. 16.

hory Gábornak sikerül kitarania és a hajdúkat maga mellé állítani, akkor Forgách serege nagyon nehéz helyzetbe jut. Említettük már a sereg fizetlenségét. Ha ezen okokból Forgách összeköttetése az anyaországgal megszűnik, akkor a zsoldkifizetés, ami eddig is akadozott, végleg lehetetlenné válik. Természetesen az utánpótlás, friss csapatok küldése is. Ezeket a problémákat külön-külön szeretnénk bemutatni, kiragadva a hadjárat menetéből, de talán így jobban érzékeltethetőek lesznek Forgách nehézségei.

A végvárok, Várad, Ecsed, Lipppa és Jenő szerepe

Várad volt Erdély kulcsa. Ez a hadjárat során be is bizonyosodott. Ugyan ki tudták kerülni, de az, hogy nem sikerült megszerezni, jelentősen hozzájárult az expedíció súlyos nehézségeihez. Két szempontból is fontos lett volna Várad, egyrészt a hajdúk miatt, másrészt miután Forgách már Erdélyben volt, a vár megakadályozta az összeköttetést a hátsóországgal, emiatt Forgách csapdába esett. Várad a hajdúk szempontjából eleinte azért volt fontos, mert ekkor Forgách még a hajdúkat hódoltatta. Viszont a Báthory Gábor pártján maradtak Várad tájékáról veszélyeztetették királypárti társaikat és így azok hűségét. Július 6-án írta Thurzónak Lökről, hogy „...ezután senkit azokkal ne háborgasson, az hadakat Várad felé kell fordítanom, ahon az hajdú fészkek vadnak.”⁴⁷ Tehát minél jobban ki kellett terjeszteni a hajdúk elleni felvonulást, hogy annak eredménye legyen és pont ebben Várad jelentős akadály volt. Volt még egy további szerepe is: Báthory Gábor innen és Ecsedről is toborozni tudott a hajdúság körében. Ez már a sereg Erdélyi bevonulása után jelentett gondot, augusztus 4-én írta Forgách Zsigmond a nádornak: „az hajdúságot hallom hogy ott Várad táján gyülekezik, Kegyelmedet kérem, vigyáztasson szorgalmasan reájuk, és ne hagyja ott csoportozni őket. Sőt ha mit írt Kegyelmed felőlük, adja mennél hamarább értésemre, hogy innen is tudjunk gondot viselni reájuk, mert nem jó volna azokat is ütetlen hadni.”⁴⁸

Fontos lett volna Várad megszerzése, de ostromra nem gondolhattak, így megpróbálták Rhédey Ferencet, a vár kapitányát átállítani. Először szép szóval „ígérjen kegyelmed mindent neki.”⁴⁹ – tanácsolta Forgách Zsigmond Thurzónak. Ez azonban nem vezetett eredményre, viszont az erdélyi sikerek, Kolozsvár meghódolása reményt keltett a generálisban, innen írta a nádornak július 25-én, hogy „Az Várad dolgát immár nem differáltathatja Rhédey uram mint hogy immár Kolozsvár is ide esküdt, ehhez az egész ország tart és itt meghajolván az többi is azt cselekszi csak kegyelmed fogja keményen az dolgot megijesztvén Rhédeyt hogy proscibáltatja és jószágát elfoglaltatja nem mer egyebet benne cselekedni hanem megadja.”⁵⁰ Rhédey azonban kitartott Báthory Gábor mellett, július 30-án írta Thurzónak: „minemű kötelességem vagy az Erdélyi Fejedelmhez az váradi tisztemtől soha látja Istenem egyebet nem kívánok, csak az én hitem, tisztességem becsüitem maradjon meg.”⁵¹

⁴⁷ MOL A Thurzó család levéltára E 196 Fasc. 55. №. 15.

⁴⁸ Uo. Fasc. 53. №. 18.

⁴⁹ Uo. Fasc. 54. №. 16.

⁵⁰ Uo. Fasc. 52. №. 14.

⁵¹ Uo. Fasc. 40. №. 20.

Nagy gond volt ez Forgách számára, mert se katona, se zsold, de még követek sem nagyon juthattak be hozzá Várad irányából.⁵² És ahogy fordultak a dolgok, Nagy András elpártolása, a török segítség híre, úgy érezhették meg egyre jobban azt, hogy Váradot nem sikerült elpártoltatni Báthory Gábor mellől. De a zavaros időket a váradiai is megéreztek, szeptember 14-én Segnyey Miklós, a Báthory Gábortól elpártolt hajdúvezér, Thurzó Györgynek javasolja a vár megtámadását, „mert sem pénzük, sem népük nincsen az várakban [Ecsedről is szó van], élésük sincsen, főképpen boruk.”⁵³ Arra, hogy a javaslatot komolyan fontolóra vették volna, nem maradt fenn semmiféle adat, ostromra nem volt lehetőség, így Várad megmaradt Báthory Gábor számára.

Ecsed helyzete más volt, mint a három másik váré. Nem tartozott Erdélyhez, a Magyar Királyság része volt, viszont Báthory Gábor birtoka. Ráadásul Ecsed vára beékelődött a Tiszavidék védelmi rendszerébe, tőle délkeletre a Szamos partján Szatmár, nyugatra Kálló őrizte Magyarország határát és főleg az utóbbinak nagy szerepe volt, vagy lett volna a terület békéjének fenntartásában. Kassáról nézve Ecsed helyzete meglehetősen kényelmetlen volt, de Erdélyből nézve már előnyösnek látszott, mintegy előretolt állás volt Báthory Gábor számára, de baj esetén védelmet is nyújthatott a fejedelem számára a lápvidék szigetén épült vár, ahol jelentős tartalékokat halmozott fel, sőt állítólag még Imreffy is itt tárolta ingó vagyona egy részét. Július elején pedig tervben volt, hogy Báthory ide menekül és innen toboroz csapatokat.⁵⁴ A válságos időnek előestéjén pedig, július 12-én írta Báthory Gábor a vár kapitányának, Csomaközy Péternek, hogy „kegyelmed mindenfelé bizonyos meghitt embereit bocsátván, főképpen az Tiszán túl, elküldözvén, hol mi vitéz ember vagyon hiton híjja mellénk. Az félő serény vigyázásban legyen, az állapotokat mindenfelé eszébe vevén éjjel-nappal hírekkel tartson bennünket.”⁵⁵

De a történetekben a várnak további szerepe is volt: Báthory Andrást várták. Gábor és Anna féltestvére lengyel anyától született és most tért haza Magyarországra.⁵⁶ Báthory Gábor utasítja az ecsedi kapitányt, hogy válogatott legényeit küldje Somlyóra és kísértesse Ecsedbe, ugyanis itt fog lakni az öccse. Miért nem vette maga mellé? Vagy miért nem maradtak Somlyón? Valószínűleg célszerűbb volt megtámogatni a várat és annak hűségét a féltestvéreivel? A Báthory család erősen megfogyatkozott az elmúlt század végének zűrzavaros eseményeiben, Báthory Gábornak ez problémát is okozott, próbálta kiépíteni klientúráját, melybe úgy tűnik, féltestvére is beletartozott.

Forgách hadjárata szempontjából fontos lett volna Ecsed megszerzése. Nem csupán katonai szempontból, hanem ha Ecsed, a Báthoryak ősi fészke átáll a király hűségére, lélektani győzelmet is jelentett volna. Itt is, mint a többi vár esetében, az eszközök ugyanazok voltak: kardokat és szavakat egyaránt bevetettek. A várbeliek jószágainak elhajtása, birtokaik zaklatása, illetve levelek írása a várkatonáknak, kapitánynak és Báthory Andrásnak.⁵⁷ Csomaközy július 15-én még az esküjével védekezik, még ennek az eskünek a

⁵² MOL A Thurzó család levéltára E 196 Fasc. 55. №. 16.

⁵³ Uo. Fasc. 46. №. 20.

⁵⁴ Uo. Fasc. 50. №. 21.

⁵⁵ Uo. Fasc. 41. №. 7–8.

⁵⁶ Báthory András hazatérése Lengyelországból eddig nem volt ismert.

⁵⁷ MOL A Thurzó család levéltára E 196 Fasc. 40. №. 21., Fasc. 37. №. 19., Fasc. 41. №. 8., Fasc. 96. №. 15.

mását és Báthory Gábor levelét is elküldi Thurzónak.⁵⁸ Végül engedtek a követeléseknek, a nádor augusztus 16-án útra bocsátotta három követét, Bornemissza Miklóst, Topos Bálintot és Gyulay Istvánt. A számukra írt instrukcióban ez áll: „ő kegyeleme Báthory András uram, és az egész vitézlő rend talált meg bennünket ez elmúlt napokban, böcsületes követei által, kiktől ő kegyelmék minékünk, az ő kegyelmék levelek mellett, izenték azt az mielőbbeni requisitiónkra, hogy őkegyelmék kívánván hazájoknak javát és megmaradását, ez mostani felháborodott állapotban, készek volnának, az ő fölsége, mi kegyelmes urunk, királyunk hűségére alá adni magokat.”⁵⁹ Ahhoz, hogy a szerződést megkössék, vagyis Ecsed a király hűségére esküdjön – cserébe pedig Báthory Andrást megerősítsék birtokában – már csak a követeknek kellett megérkezniük. Csakhogy közben Nagy András elpártolt Forgách mellől, hazatért és felültette a hajdúságot. Fennmaradt néhány foglyul ejtett ecsedi vallomása, köztük Witkay Mihályé (annak előtte ő járt követségben Thurzónál), akik egybehangzóan állították, hogy Ecsed átállt volna, de a fellázadt hajdúság miatt a követek nem érkeztek meg Ecsedbe, így „Ecsed csak azon múlt, hogy az hajdúság feltámadott.”⁶⁰

Lippa és Jenő, a két kulcsfontosságú végvár mintegy ütőkártyaként szerepelt Forgách és Thurzó átállásra biztató leveleiben, így Lippa és Jenő kapitányai is ilyen tartalmú leveleket kapott a nádortól. Ezek alapeleme az volt, hogy Báthory Gábor a török segítség fejében a két végvárat átadná a Portának. Ezzel a tettevel Báthory Gábor nyilvánvalóan elárulja a kereszténységet, pogányokhoz áll, így azok, akik hűséget esküdtek neki, már nem kötelesek ezt betartani. Sőt, ha továbbra is kitartanak mellette, ők maguk is a kereszténység árulóivá válnak. Hogy nyomást is gyakoroljanak rájuk, ezzel párhuzamosan az érintettek magyarországi és erdélyi birtokaikat lefoglalták, feldúlták. Így történt ez Lippa és Jenő esetében is. Dengeleghy Mihály, a lippai várkapitány írta augusztus 8-án Thurzó Györgynek: „Nagyságodat ezen is kérjük, hogy az kiknek közülünk az ő Fölsége birodalmában jószágai vadnak, azok ne foglaltassanak el Nagyságodtól, mert immáron is sokan megszorodtanak jószáguknak elfoglaltatása miatt, és marhájuknak elvitele miatt.” És ami Forgáchot illeti, „Nagyságod generális urunknak is írjon, hogy ő Nagyságától ne bántassanak meg jószáginkban, marháinkban.”⁶¹ Dengeleghy Mihály lippai és Petneházy István jenői várkapitányok válasza az elpártolásra biztató levélre frappáns volt. Ők még eddig nem hallottak arról, hogy Báthory Gábor át akarná adni Lippát és Jenőt a töröknek, bár az igaz, hogy török segítséget fog kapni Radul vajda ellen. Ők először azt hitték, Forgách is azért jön Erdélybe, hogy a szerződés értelmében segítséget nyújtson Báthory Gábornak, de ennek éppen az ellenkezője derült ki. Azért megnyugtatták Thurzót, „hogy az mely szép végházakat az mi régi jó hírű nevű eleink sok vérek hullásával megvöttek s mind ez óráig meg is tartottanak az kereszténységnek, mi is azokat valamég az Úristen megtart bennünket fejünk fennállatáig az török nemzetnek nem adjuk.”⁶² Dengeleghy augusztus 8-án írt a nádornak, Petneházy 10-én.⁶³ Feltűnő,

⁵⁸ MOL A Thurzó család levéltára E 196 Fasc. 41. №. 8.

⁵⁹ Uo. Fasc. 94. №. 20.

⁶⁰ Uo. Fasc. 46. №. 4.

⁶¹ Uo. Fasc. 36. №. 11.

⁶² Uo.

⁶³ Uo. Fasc. 41. №. 9.

hogy a két levél szinte szó szerint megegyezik. Vagy közösen döntötték és tárgyalták meg válaszukat, vagy valaki sugallatára írták meg külön-külön. – A kérdésre a későbbiekben még visszatérünk.

Tehát Lippa és Jenő is kitartott Báthory Gábor hűségén. Ez a török miatt jelentett aggasztó gondot. Augusztus első napjaiban nyilvánvalóvá vált, hogy Báthory Gábor segítségére számít a töröktől, és ha ezt megkapja, az Forgách vállalkozása sorsát megpecsételné. Lippa és Jenő jelentősége abban állt, hogy birtoklásukkal – legalábbis ebből az irányból – ennek ellent tudtak volna állni. Ostromra itt sem gondolhattak, de ha nem sikerül őket meggyőzni, végszükség esetére, Forgách azt javasolta Thurzó Györgynek augusztus 2-án, hogy kétezer hajdút fogadjanak fel, hogy Lippa és Jenő felől elállják a török útját.⁶⁴ Sem ez, sem a várak megszerzése nem valósult meg.

A hajdúk és a generális

Idéztük már Thurzó szavait, mit gondolt a hajdúk hűségéről, de Forgáchot nem tudta meggyőzni. Habár a generális sem tette volna tűzbe a kezét értük, remélte, hogy nem fognak ellene fordulni. Azt is említettük, hogy némi óvintézkedésre kérte Thurzót, Tokajon sereggel ügyeljen a hajdúságra. Thurzó ebben már nem segíthetett,⁶⁵ volt már róla szó, hogy Báthory Gábor Váradról és Ecsedről toborozni kezdte a hajdúkat. A két vár környékén a hűségén kitartó hajdúk védelemben álltak és innen sakkban tarthatták a Forgách pártján állókat, akik nem szívesen mentek el Erdélybe, mert házuk, családjuk veszélyben forgott. Ne csodálkozzunk azon, hogy Nagy András csak ezeröttszáz emberével érkezett meg Forgách táborába, Kolozsvárra. Így Báthory Gábornak elemi érdeke volt a hajdúság fellázítása Forgách ellen vagy visszapártoltatása.

Már egészen korán hírek érkeznek Forgáchékhoz a zavarokról. Július 25-én még azt írta a nádornak: „Nagy András az több kapitány emberekkel ide jött mellénk mint azt meghattuk vót neki vagyon másfél ezred magával reméllem hogy mikor azokat felültette akkor esett valami kapdosás, de immár eljöttek onnan és reméllem csendességgel vadnak.”⁶⁶ Forgách reményei nem váltak valóra, öt nappal később már bosszúsan jegyzi meg, hogy „az levélnek elküldésére bátorságos alkalmatosságom nincsen, mert hátunk megett, sok az latráság [latarság] és követ embernek nem jó jámi.”⁶⁷ Augusztus első napjaiban már egyre veszélyesebb a helyzet, főleg Várad környékén gyűltek össze nagyobb csoportok.⁶⁸ Am addig nem volt válságos, amíg Nagy András Forgách mellett állt, ami augusztus 6-ig tartott, melyik nap éjjelén Nagy András beszökött Báthory Gáborhoz Szebenbe.⁶⁹

Az árulás súlyát Thurzó tompítani igyekezett, abban bízott, a többi kapitány kitart mellette. Rákóczi Lajosnak azonnal megígérte Bajom várát, Nagy András fészket, a hajdúknak pedig hírül vitette a zsákmányolás lehetőségét Nagy András birtokain. Másnap,

⁶⁴ MOL A Thurzó család levéltára E 196 Fasc. 54. №. 17.

⁶⁵ Uo. Fasc. 54. №. 16.

⁶⁶ Uo. Fasc. 52. №. 14.

⁶⁷ Uo. Fasc. 55. №. 16.

⁶⁸ Uo. Fasc. 53. №. 18.

⁶⁹ Uo. Fasc. 54. №. 18.

7-én már arra is kéri Thurzót, Segnyeyt küldje rá Bajomra, Nagy Andrásra tűzessen ki vérdíjat, „jó vóna megfogni ígérjen Kegyelmed egy falut az hajdú vitézeknek vagy ezer forintot ha megfogják bizony megfogják”.⁷⁰ Nagy András átállásának kézenfekvő magyarázata, hogy Bosnyák Tamás, királyi hajdúkapitány rátámadt Bajom várára és Nagy András debreceni harmincadjogát is háborgatni kezdte. Hogy ezt miért tette Bosnyák Tamás, nem tudni, de elég volt Nagy Andrásnak, hogy visszapártoljon Báthory Gáborhoz. Nagy András augusztus 30-án Thurzó György levelére válaszolt, azokra, melyekben Thurzó kérdőre vonta árulásáról. A hajdúvezér válasza mély felháborodásról tett tanúbizonyságot és jó adag tiszteletlenség is van benne a nádorral szemben. Az okokat ő is az előbbieken jelölte meg: „Az Kegyelmed egynéhány rendbeli álnok hitegető hamis leveleit minden részeiben láttam és olvastattam, de nem én vagyok az hittelen, hanem ti vattok mert meg sem fogtatok vala s innen mind Bajomt s mind az debreceni harmincadvámot elvetted vala és másnak attad vala hitetek ellen. Az én elválásom Mátyás királytól ez volt.”⁷¹ Az okok gyökerei persze mélyebbre nyúltak. A hajdúság két részre oszlott. Ott voltak a már a kiváltságolt hajdúk, akiknek a jogait Bécsben is elismerték és ott voltak a közéjük szökött jobbágyok. Szó volt róla, célja volt Forgáchnak is, hogy a hajdúság ez utóbbi tagjait felszámolja, visszatérítse régi földesuraihoz, vagy szolgálatába kényszerítse. Nagy András éppen ezek élén állt, ellenfele, Fekete Péter pedig a kiváltságoltak élén.⁷² Ha Nagy András ezen az oldalon marad, saját bázisa érdekei ellen kellett volna ténykednie, ahol ráadásul a rivális kapitányok jobb pozíciókkal is bírtak – Fekete Péter 1611-től Forgách megbízható embere –, tehát idő kérdése volt, mikor kerül kenyértörésre a dolog. A Tisza vidékén eddig is forró volt a levegő, de Nagy András hazatérése végképp lángba borította. Az itteni ügyekkel Forgách nem tudott foglalkozni, a helyzet féken tartása Thurzóra várt, annyiban viszont súlyosan érintette az expedíciót, hogy végleg el volt vágva hátországától.

A kapcsolattartás nehézségei a hátszággal

Egyre nehezebbé vált a levelek ki- és bejuttatása, ahogy a hajdúk fellázadtak. Eleinte is voltak gondok, de azért eljuttattak a levelek a címzetthez. Ezt mutatja az is, hogy a hadjárat elejéről bőven maradt fenn Forgách által írott levél, de ahogy haladunk az időben, már egyre kevesebbet találhatunk. Augusztus 7. után csak szeptember 7-ről maradt egy fenn.

A nádor ugyan megvádolta Forgáchot, hogy miért nem tájékoztatja az eseményekről, ám ebben a főkapitány tényleg ártatlan lehetett. Az utakon Báthory Gábor emberei szinte vadászták a futárokat, hogy mindenféle összeköttetést megszüntessenek Forgách és Magyarország között.⁷³ Ahogy aztán fellángolt a Tiszavidék, egy levél átjuttatása egyenesen lehetetlenné vált. Az a bizonyos szeptember 7-iki utolsó levél sem valamiféle szerencsének vagy a véletlennek köszönhetően jutott Thurzó kezébe, hanem mert Moldván keresztül küldte el Forgách.⁷⁴ Ez viszont lassú volt, a szokásos néhány napos, esetleg egy hetes

⁷⁰ MOL A Thurzó család levéltára E 196 Fasc. 55. №. 17.

⁷¹ Uo. Fasc. 36. №. 10.

⁷² Nyakas Miklós: Báthory Gábor hajdúpolitikája. In: Báthory Gábor és kora, i. m. 327–336. o.

⁷³ MOL A Thurzó család levéltára E 196 Fasc. 54. №. 18.

⁷⁴ Uo. Fasc. 53. №. 19.

kézbesítés helyett október 22-én bontotta fel Thurzó Tokajban, amikor Forgách már rég nem is tartózkodott Erdélyben. Így nem csoda, hogy Magyarországon augusztus közepétől nem igen tudták, mi történik Erdélyben. Széchy Tamás szeptember 6-án kéri Thurzót, „írja meg miben legyen Forgách uram állapotja, mert az sok külön külön féle gonosz hírekben nem tud ember mit gondolni és melyeket elhinni ki egyet, ki mást mond, sőt némelyek azt beszélnek, hogy Forgách uram eljutott volna Lengyelország felé és hogy Radul vajda elállott volna mellőle.”⁷⁵ De Thurzó sem tudhatott többet Széchynél. Október 17-én már ezt írta feleségének: „Az erdélyi állapot felől csak Isten tudgya az minemű hírek folynak, de bizonyos dolog, hogy Erdélyből kijüttek, de merre jönnek ki, azt még nem tudhatjuk.”⁷⁶ Forgáchot elsősorban mégsem ez aggasztotta, inkább katonái fizetlensége. Ha a követek sem tudnak járni, úgy a zsoldot sem tudják rendesen utánaküldeni. A fizetések szállításával Kiss Lukácsot bízta meg Thurzó, aki július 25-én még tudott pénzt vinni Forgáchnak, de később már nem jutott be Erdélybe. Kénytelen volt Szatmár várában vesztegelni hónapokon át.⁷⁷

A pénzre Forgáchnak óriási szüksége lett volna. A hadjárat legelejétől fogva panaszkodik a pénzhányra. Sosem tudtak mindenkinek fizetni, állandóan ígéretet kellett, a fosztogatásokat kénytelen volt elnézni, ami viszont rontotta serege hatékonyságát és tevékenységének megítélését. Jóllehet számottevő hadiesemény nem is történt a hadjárat során, viszont az állandó szökések miatt a sereg létszáma folyamatosan apadt. A fizetlenség már július 30-án súlyos gondokat okozott, Forgách alig tudta megtartani őket: „...az hadnak jó része fizetetlen, ki az vármegyéből áll, hosszú útra jöttek, havok régen eltölt, csak Isten tudja minemű pertuctiókkal tartom őket egy naprul másra itt” – írta Forgách Zsigmond a nádornak.⁷⁸ A szökések pótlására ekkor kétezer fős utánpótlást kért, ez a szám augusztus 2-ra háromezer főre,⁷⁹ szeptember 7-re már négyezer főre emelkedett.⁸⁰ Forgáchnak többször kellett lázadással, elvonulásokkal szembenéznie. A zsoldra nemcsak a szász városoktól kért pénzt és saját birtokait is hajlandó volt lekötni fedezet gyanánt.⁸¹ A katonák szökési kedvét ráadásul az is növelte, hogy míg ők Erdélyben vannak, otthonaikat a hajdúk dúlták.

Az igazsághoz hozzátartozik még valami, amiről Forgách nem szívesen beszél. Katonái a hadjárattal, különösen az Erdély ellen vonulással nem szimpatizáltak, leginkább a vármegyék hadai és a portális hadak, akiket Eperjesen a hajdúk ellen ültették fel, ahol nem volt szó arról, hogy Erdélybe menjenek. Ez a momentum átvezet a hadjárat politikai kudarcához, mert nem csak saját katonái, de Erdély rendjei körében sem volt népszerű a hadjárat.

⁷⁵ MOL A Thurzó család levéltára E 196 Fasc. 49. №. 13.

⁷⁶ Bethlenfalvi gróf Thurzó György levelei nejéhez Czobor-Szent-Mihályi Czobor Erzsébethez. 1–2. köt. Budapest, 1876. DLXX. levél; DLXXX. levél. II. köt. 294. o.

⁷⁷ MOL A Thurzó család levéltára E 196 Fasc. 44. №. 8., Fasc. 39. №. 6., Fasc. 42. №. 21.

⁷⁸ Uo. Fasc. 55. №. 16.

⁷⁹ Uo. Fasc. 54. №. 17.

⁸⁰ Uo. Fasc. 53. №. 19.

⁸¹ Uo.

Az expedíció politikai fogadtatása

Egy ilyen kis létszámú, nem kellőképpen felszerelt hadsereggel elindulni nagy kockázat volt, pláne úgy, hogy a hátát sem biztosította kellőképpen. Mellette szólott, hogy Báthory Gábor vereséget szenvedett serege elpusztult. Ha sikerül hadat gyűjtenie, ekkora erővel nem tudják Erdélyt elfoglalni. Ezt Forgách is elismerte.⁸² Abban bízott, hogy rá tudja kényszeríteni az erdélyi országgyűlést Báthory letételére, már ha egyáltalán össze tud hívni egy országgyűlést. Ehhez megfelelő politikai előkészítésre vagy állapotokra lett volna szükség, ami azonban nem teljesült.

Báthory Gábor a széki merénylet után éppen a politikai elit Bécshez kötődő részét semmisítette meg, így Forgách nemigen számíthatott érdemi támogatásra a nemesség körében. Voltak persze átállók, de súlyuk elenyészett a Báthory pártján maradókéhoz képest. Ilyen volt Sarmasághy Zsigmond, akinek a történetekben játszott szerepét Jassziból, Moldvából küldött levele világítja meg, amit a nádornak írt október 27-én.⁸³ Ahogy Forgách Erdélybe érkezett, Sarmasághy megkapta Forgách és Thurzó leveleit, melyben az átállásra biztatják. Ezeket rögtön továbbküldte és másokat is arra biztatott, hogy térjenek Mátyás hűségére. Báthorynak viszont elég hatalma volt ahhoz, hogy megtorolja az ilyen cselekedeteket. Sarmasághyn rajtaütöttek, családját és háza népét fogságba vetették, ő maga pedig gyalogszerrel, egy dolmányban és egy szablyával a kezében menekült az erdőkön keresztül. Így érkezett meg Medgyesre, Forgách táborába. Ha Báthory Gábor meg tudta akadályozni az ilyen pártütéseket, az azt is jelenti, nem volt sok táptalaja Forgách reményeinek. Valóban, Sarmasághyn kívül csak Kemény Boldizsár, Petki János csatlakozott az expedícióhoz. A többi erdélyi, akik Forgách táborában voltak, mint Sennyei Pongrác, és Kornis Zsigmond, már korábban elmenekültek Erdélyből, ahol számottevő súlyuk már nem volt, Forgáchék viszont az ő elmondásukból ismerték az erdélyiek érzéseit Báthoryval szemben, ami nem feltétlenül tükrözte a valóságot, annál inkább reményeiket.

Egyvalaki szerepe nem tisztázott, mégpedig Bethlen Gáboré, nem egyértelmű, hogy már ekkor elpártolt volna Báthory Gábor mellől. A kérdéssel főleg Nagy László és Angyal Dávid foglalkozott, Nagy László szerint Bethlen már ekkor elárulta Báthoryt, Angyal szerint még kitarzott a fejedelem mellett.⁸⁴ Annyi bizonyos, hogy Bethlen járt Forgách táborában és a főkapitány biztos volt Bethlen átállását illetően. „Ha elment Nagy András hozzánk állott Bethlen Gábor ki nagyobb Nagy Andrásnál” – írta a generális augusztus 7-én.⁸⁵ Előző napon írt leveléből a részleteket is megtudhatjuk. Bethlen a megerősítést kérte minden javában, már csak Thurzónak kellett kieszközölnie az ügyet a királynál. Cserébe Bethlen ígérte, megszerzi Lippát és Jenőt. Ezen felül Forgách még azt is remélte, hogy Báthory így elesik a török segítségtől, utolsó reményétől, „minthogy ez [Bethlenről van szó] ki abban fő praktikus volt elállott mellőle, nem vélem hogy az török segítséghez bízhassék immáron.”⁸⁶ Bethlen a részletekbe is beavatta Forgáchot, Báthory

⁸² MOL A Thurzó család levéltára E 196 Fasc. 54. №. 17.

⁸³ Uo. Fasc. 94. №. 22.

⁸⁴ *Angyal*: i. m. 117. o.

⁸⁵ MOL A Thurzó család levéltára E 196 Fasc. 55. №. 17.

⁸⁶ Uo. Fasc. 54. №. 18.

Gábor tizenhatezer törököt vár, ezek Szolnok felől támadnának a hajdúságra, hogy elvágják Forgáchot. Ez fontos információ volt, ennyit áldozott volna azért, hogy Forgáchot hitegesse? Vagy csupán olyat mondott, ami egyértelmű volt, csak a generális nem jött rá? Hiszen amíg a hajdúság a főkapitány mellett áll, a török támadás innen a legcélszerűbb. Vagy Bethlen be akarta magát biztosítani Báthory bukására? Ha mégis elpártolt volna, mire számíthatott a törökös Bethlen egy Habsburg orientációjú politikai táborban? Kérdések, melyekre forrásaink sajnos nem adnak választ, csak annyi bizonyos, hogy Bethlen itt járt és Forgách biztos volt Bethlent illetően. Továbbá még az, hogy Bethlen ezután semmit sem tett Forgách érdekében. A táborból Lippára és Jenőre távozott,⁸⁷ de nem nyerte meg őket a generális számára. Sőt, a két vár kapitányai pont egy briliánsan megfogalmazott elutasító levelet írtak a nádornak, melyekről volt már szó. Ha Bethlen idejött, akkor része lehetett a két levél megírásában, hacsak nem ő diktálta őket. Augusztus 7-én már biztosan elhagyta Forgách táborát és 6-án sem valószínű, hogy még ott volt. A két levél pedig 8-án és 10-én kelt, tehát Bethlen már itt tartózkodhatott. Innen pedig ment tovább Temesvárra. Mindez pusztán feltételezés, de véleményem szerint nem elképzelhetetlen, akkor ez azt mutatná, Bethlen remélt árulása Forgách táborának kapuin túl nem tarthatott sokáig.

A sok fosztogatás, dúlás nem használt Forgáchnak, még Thurzó is panaszkodott miatta.⁸⁸ A székelység megnyerését is hasonló tényezők hátráltatták, csak éppen itt nem Forgách, hanem Radul vajda volt a hibás. Báthory Gábornak tudatos és jól felépített székelypolitikája volt,⁸⁹ az ifjú fejedelem kitartó bázisra számíthatott közöttük. A székelyek kísérték a havasalföldi hadjáratra is, ahol ők sem vetették meg a prédát és ezt Radul nem felejtette el nekik. A székelyek sejtették ezt, tartottak a vajdától, aki miután elfogyott a zsoldravaló pénze, a Székelyföldön akarta kárpótolni katonáit. Így viszont a székelyek még inkább kitartottak Báthory mellett. Ezek után ne csodálkozzunk azon, hogy a Thurzó pátenlevelét vivő Bedő Istvánt megkötözve Görgény várába küldték, majd felfegyverkezve indultak a fejedelem táborába.⁹⁰

Végül a szászokról csak annyit, hogy ugyan Forgách és Radul is számíthatott rájuk, ez egy jól megszervezett és felszerelt hadjárat során hathatós segítség lett volna, ám támogatásuk ez esetben a sikerhez önmagában kevésnek bizonyult. A szászok hagyományos szövetségese volt Bécs, így nem csoda, hogy Radullal is jó kapcsolatokat ápoltak. Volt már szó róla eddig is, hogy nagyon fontos szerepe volt a vajdának, az ő és Forgách hadjárata nem véletlen egybeesés, hanem egy összehangolt terv része volt. Ő kezdte meg a támadást Báthory ellen, Forgách kizárólag akkor indulhatott el, miután megjött a hír a brassói csatáról. Ha ez elmaradt volna, Forgáchot valószínűleg nem engedik tovább. Mindennek szervezője Cesare Gallo volt, az udvar diplomatája, aki Radullal tartotta a kapcsolatot. Forgáchnak nagy szüksége lett volna rá, hogy Radullal egyezkedjen. Még a szebeni egyesülés előtt írta: „Radul vajdát halljuk hogy Fogarasnál volna, egynéhányszor írtam neki hogy onnan közelebb jöjjön Szeben felé. Sem én, sem Isten, nem tudom mit

⁸⁷ MOL A Thurzó család levéltára E 196 Fasc. 55. №. 17.

⁸⁸ Uo. Fasc. 54. №. 18.

⁸⁹ *Balogh Judit*: A székely társadalom Báthory Gábor korában. In: Báthory Gábor és kora, i. m. 153–174. o.

⁹⁰ MOL A Thurzó család levéltára E 196 Fasc. 53. №. 19.

akar.”⁹¹ Cesare Gallo érkezését Forgách hiába hiányolta, sürgette, a feltámadott hajdúság miatt a diplomata kénytelen volt Kis Lukács társaságában Szatmárott vesztegelni.

Végül persze sikerült az egyesülés a havasalföldi vajda seregével. Ezzel visszajutottunk az események menetéhez, melynek felvázolása már csak áttekintő jellegű lesz, lévén ez a rész a jobban ismert, másrészt az itt részletezett problémák miatt sok esélye nem volt Forgáchnak.

A hadjárat vége

Szeben alatt egyesült tehát Forgách és Radul serege. Megkezdték a város ostromát, ami Erdély egyik legjobban erősített helysége volt és Báthory Gábor is külön megerősítette, majd nagy számú katonát helyezett el benne. Az ostromlók ostromfelszereléssel nem rendelkeztek, az ostrom nem volt több a város szellős körülzárásánál, ami ráadásul nem is volt túl hatékony. Gyakorlatilag bárki ki-be járhatott Szebenbe. A sikertelen ostrom miatt tárgyalni próbáltak Báthoryval. Bécs szokásos ajánlatát, Oppelnt kínálták fel a lemondásért cserébe, ezt Báthory nem fogadta el. Mivel eredményt nem értek el, elvonultak. Augusztus 24-én Medgyesen ütöttek tábor. Az utolsó kísérlete Forgáchnak, hogy megnyerje magának az Erdélyi rendeket, itt történt. Másnapra gyűlést hirdettek, de olyan kevesen jelentek meg, hogy még látszólagos sikerként sem lehetett felmutatni a hamvába holt országgyűlést. Ekkorra már a török segítség egyre realisabb veszélyt jelentett. A vajda azt javasolta, menjenek Brassó felé, ebben célja nem volt más, minthogy a közelgő török csapatok előtt akart visszatérni Havasföldre, hátha meg tudja védeni országát. Forgách ezt nem látta, készségesen követte a vajdát. Útjuk során földúlták a Székelyföldet, majd Brassó alá érkeztek. A várostól sikerült némi pénzt szerezni, így csillapítani tudta lázongó katonáit. Báthory Gábor közben elhagyta Szebent és szépen gyarapodó seregével a betolakodók után indult. Összecsapásra már nem került sor, Radul és Forgách a közelgő török csapatok hírére elhagyta Erdélyt szeptember 16-án Töröcsvárnál. Forgách még egyszer Báthory ellen akart indulni, de katonái megfenyegették, hogy megkötik és elküldik Báthory Gábornak, mire a generális végleg belenyugodott a kivonulásba.

Felmerül a kérdés, mennyiben járult hozzá Forgách kudarcához a török beavatkozás. Tulajdonképpen már a török megérkezése előtt eldőlt a hadjárat kimenetele, csak éppen csatára nem került sor. Már nagyon korán számítani lehetett a törökre, Forgáchot ez különösebben nem aggasztotta, abban bízhatott, mire megindulnának, Báthoryt már megfosztja trónjától. A fejedelem Rhédeynek írt július 23-án Szebenből egy levelet, melynek alapján valószínűsíthető, hogy már ekkor megkapja a segítséget. „Akarok Kegyelmednek értésére adni, hogy ím az nagy tatár kán követét, és az Omer pasa fővezérét szinte mostan bocsátok el innét, kiktől most is megértjük, hogy mindjárt tízezer tatárt bocsásanak ide mellénk, de ez előtt is, régen érette küldtünk, azokat is minden órában várjuk. A székelyek is mind készen táborban vagyunk s az hűséget hozzánk megtartják egyéb fizetett hadaink is vannak. Azért intjük Kegyelmedet s hadjuk is hogy az oda ki való hadainkat sietesse Kegyelmed ide be hozzánk éjjel nappal.”⁹² (A levél folytatása érdekes mo-

⁹¹ MOL A Thurzó család levéltára E 196 Fasc. 54. №. 18.

⁹² Uo. Fasc. 93. №. 5.

mentuma a zavaros időknek, György deák, a fejedelem titkára megszökött mellőle és a pecsétjét is magával vitte.) Ez a levél is alátámasztja Nagy László feltevését, miszerint nem Bethlen szerzett török segédcapatokat, az már jóval korábban eldőlt, minthogy Bethlen elment volna a törökhöz.⁹³ A levélben Báthory Gábor hangja bizakodó. Energiusan és mesterien vezényelte le az eseményeket, pontosan tudta, mit kell tennie.

Bécsben a következő lehetett a terv. A szövetséges Radul vajda visszatér Havasalföldre és támadást indít Báthory ellen. Radult támogatják a szász városok, tapasztalt hadvezér, jó esélye van a sikerre. Közben Forgáchot elindítják a hajdúság ellen. Erre mindenképpen szükség van, ha Erdélybe megy, ha nem, a hajdúkérdést meg kellett oldani. Ha Radul legyőzné Báthoryt, Forgách is megindulhat. Amíg erről híreket nem kaptak, Forgách nem is mehetett Erdélybe. Báthory csatát vesztetten, társadalmi támogatás nélkül fog maradni, így könnyűszerrel, egy kisebb hadsereggel megszerzik Erdélyt. Ebből kifolyólag a végvárok elfoglalása is felesleges, egy új fejedelmválasztással szükségtelen költséges ostromokba bonyolódni. Igen ám, de volt két gyenge pont. A hajdúk és Báthory Gábor támogatottsága. Ha ez a két feltétel nem teljesül, ekkora erővel óriási szerencsére lett volna szükség Erdély elfoglalásához. Hiába nyomult Szebenig Forgách és egyesült Radullal, mögötte az erdélyi végvárok kitarítottak Báthory Gábor hűségén. Báthory ezt ki is használta, Váradról és Ecsedről azon nyomban toborozni kezdett a hajdúság körében, zavart keltett Forgách háta mögött, végül sikerült Nagy Andrást visszaállítani maga mögé, amivel szinte az egész hajdúság fellázadt. Így Forgách bennrekedt Erdélyben. Báthory Gábor nagyszerűen kihasználta mindezt, bevetett mindent, amivel Forgách ellen lehetett hangolni. A „testvér-haza” támadása Erdélyre pusztító hódító szándékból, vallási színt lehetett belevinni, Forgách és több katolikus főúr támadása a protestánsok ellen. Ráadásul a Habsburg uralom lehetősége Erdélyben Bastát jutatta az emberek eszébe. Forgách teljes politikai kudarcot szenvedett, úgy állt Erdély földjén, hogy ott semmiféle támogatásra sem számíthatott, de immáron hazulról sem, a hajdúság és az erdélyi végvárok miatt. Utánpótlás és pénz nélkül egy lázongó hadsereggel nem sok esélye volt. Ami Szeben ostroma után történt, inkább rögtönzések sora, mint egy átgondolt terv része volt, egy kudarcra ítélt gyűlés Medgyesen, a Székelyföld feldúlása, majd Brassó felé vonulás. Egyik sem kecsegtetett túl sok reménnyel. Már csak idő kérdése volt egy vereség, amit a közelgő török hírére nem vártak meg, hanem kivonultak.

Ami hátramaradt Forgách számára, az a végjáték. A vajda Töröcsvállról Moldvába vonult, Havasalföldre már nem mehetett, a török visszaültette vetélytársát, Mihnea Radult. Így Lengyelország felé vette útját. Innen Bécsbe ment, ahol kegyelemkenyéren töltötte el élete hátralévő napjait. Forgách a moldvai hegyeken kísérelte meg a hazatérést. Egy máramarosi születésű szatmári katonája és egy kalugyer bíztatták erre, azt állítva, ismerik jól az utat. Miután tíz napig bolyongtak a kietlen havasokon és a vezetőjük is megszökött, nyilvánvalóvá vált, hogy eltévedtek. Ekkor már október volt és a hegyekben korán jön a hideg. A táj ráadásul lakatlan, zord, felszerelésük nagy részét az erdélyi kivonuláskor elhagyták. Elcsigázva a hidegtől és az éhségtől – Forgáchot sokáig gúnyolták a lómájéjéssel – nagy nehezen Szucsavába, innen a lengyel határra jutottak, ahonnan már hazafelé vehették az irányt. Forgách november 19-én vonult be Kassára. Diadalmenet helyett „az erdélyi bujdosás után Lengyelországon által jövén, Kassára haza érkezik

⁹³ Nagy: i. m. 206. o.

nagy kárával és hadának rút zsíros ködmönös voltával. Kassára bėjőve hadastul, kopják nélkül, trombitálás és dobolás nélkül. Ez dolognak csudájára minden rendbeli emberek és gyermekek futnak vala.”⁹⁴

Összegzés

Forgách Zsigmond hadjárata nem volt eleve kudarcra ítélve, jól összehangolt támadásként szervezték meg, melynek egyik kulcsa Radul vajda támadása volt. Az ő sikere esetén indulhattak csak a magyarországi hadak Erdélybe, amíg a várt döntő csatáról nem kaptak híreket, addig csupán a hajdúság támasztotta zavarokat oldhatták meg a Tisza vidéken. Úgy számoltak, a katonai erejétől megfosztott Báthory mellől Erdély elpártol, Forgách serege pedig arra elég lesz, hogy kikényszerítse Báthory letételét. Így számottevő erő bevetése nélkül, ami a török békét veszélyeztette volna, sikerülhet Erdély megszerzése. Azonban politikailag Erdélyben nem volt alkalmas a terep egy ilyen hatalomváltáshoz, Báthory támogatottsága jóval erősebb volt, katonailag pedig az akció sikere kétes volt. Báthory Gábor mesterien használta ki az expedíciós sereg nehézségeit. A hadjáratot lezáró tokaji béke után megkezdődött Báthory Gábor és a Magyar Királyság közeledése egymáshoz. A fejedelemmel szemben továbbra is ott álltak a fellázadt szászok. A török befolyás is egyre szorongatóbb lett, Báthory ellenségei, a szászok, az ellene forduló Géczy András, majd Bethlen Gábor a Porta segítségével akarták megbuktatni fejedelmüket. Ebből a szorításból Báthory Bécs irányába próbált szabadulni. Ám míg a Habsburg szorításból török segítséggel kiszabadult, most a török szorítás ellen Bécs segítsége kevésnek bizonyult. Ezt igazolta a következő majdnem két esztendő, mely végül Báthory Gábor bukását és meggyilkolását hozta 1613 októberében.

⁹⁴ Sepsi Laczkó Máté Krónikája és emékezetre méltó hazai dolgoknak rövid megjegyzései 1521–1624. In: Erdélyi történelmi adatok. Szerk.: *Mikó Imre*. Kolozsvár, 1858. 131. o.

Péter Vörös

ZSIGMOND FORGÁCH'S EXPEDITION TO TRANSYLVANIA IN 1611

Summary

The paper presents Zsigmond Forgách's military campaign to Transylvania in 1611, relying mainly on the abundant but hitherto unused document at the Thurzó Archives. The paper endeavours to answer the question why a campaign, lead by Zsigmond Forgách, was launched against Gábor Báthory, although it promised little military success, why they saw a chance to win, and why this campaign ended in defeat eventually.

The first part of the paper describes the events leading to 1611, the deepening conflicts between the Kingdom of Hungary and Transylvania, then goes on to present the composition of Zsigmond Forgách's army, the causes and the first part of the campaign.

Later on, we are acquainted with the factors which eventually lead to the failure of the campaign against Gábor Báthory. We are given a detailed account of the difficulties caused by the lack of border fortresses, the Hajdú soldiers, and by the lack of supply. All these, coupled with the lack of sufficient political support, decided the fate of the campaign.

Péter Vörös

LA CAMPAGNE DE TRANSYLVANIE DE 1611 DE ZSIGMOND FORGACH

Résumé

L'étude présente la campagne de Transylvanie de 1611 de Zsigmond Forgách principalement sur la base des sources conservées en grand nombre dans les archives de Thurzó qui n'ont pas encore été exploitées. L'étude cherche à répondre à la question de savoir pourquoi cette campagne menée par Zsigmond Forgách fut lancée contre Gábor Báthory alors qu'elle avait peu de chance d'aboutir, pourquoi ils croyaient tout de même en la victoire et pourquoi l'entreprise s'est soldée par un échec. La première partie de l'étude examine les événements d'avant 1611, l'aggravation du conflit entre le Royaume de Hongrie et la Transylvanie avant de présenter la composition de l'armée de Zsigmond Forgách, les raisons et la première période de la campagne.

Par la suite, les lecteurs connaîtront les facteurs qui contribuèrent à l'échec de l'offensive contre Gábor Báthory. L'étude parle en détail des difficultés que posaient les places fortes des confins, les haïdouks et le manque d'approvisionnement qui déterminèrent le sort de la campagne faute de soutien politique suffisant.

Péter Vörös

DIE SIEBENBÜRGISCHE EXPEDITION VON ZSIGMOND FORGÁCH IM JAHRE 1611

Resümee

Die Studie stellt den Siebenbürgischen Feldzug von Zsigmond Forgách im Jahre 1611 vor, und zwar in erster Linie auf Grund des reichhaltigen, bisher jedoch nicht ausgenutzten Quellenmaterials, das im Thurzó-Archiv erhalten geblieben ist. Die Studie versucht eine Antwort auf die Fragen

zu geben, warum unter der Leitung von Zsigmond Forgách ein in militärischem Sinne nicht Erfolg versprechender Feldzug gegen Gábor Báthory eingeleitet wurde, warum man doch Chancen auf einen Sieg sah und warum die Unternehmung mit einer Niederlage endete.

Der erste Teil der Studie gibt einen Überblick über die Ereignisse, die zum Jahr 1611 geführt haben, über die Vertiefung der Gegensätze zwischen dem Königreich Ungarn und Siebenbürgen. Anschließend gibt sie die Zusammensetzung des Heeres von Zsigmond Forgách kund und beschreibt die Gründe für und den ersten Teil des Feldzugs.

Im Weiteren können wir erfahren, welchen Faktoren zu verdanken ist, dass der Angriff gegen Gábor Báthory schließlich doch scheiterte. Die Studie schreibt ausführlich über die Schwierigkeiten, die auf den Mangel an Grenzfestungen, Haiducken und Nachschub zurückzuführen sind, die mangels einer entsprechenden politischen Unterstützung über das Schicksal des Feldzuges entschieden.

Петер Вёрёш

ТРАНСИЛЬВАНСКАЯ ЭКСПЕДИЦИЯ ЖИГМОНДА ФОРГАЧ В 1611 ГОДУ

Резюме

В статье описывается трансильванская военная кампания Жигмонда Форгач в 1611 году на основании сохранившихся в архиве Турцо обильных, но оставшихся невостребованными до сего времени, материалов источников. Автор статьи пытается дать ответ на вопрос о том, зачем был начат против Габора Батори этот военный поход, не обещавший никакого успеха, почему считали, что эта военная экспедиция закончится победой, и почему же она завершилась провалом.

В первой части статьи дается обзор событий, предшествовавших 1611 году, углубления противоречий между Венгерским Королевством и Трансильванией, затем автор описывает состав армии Жигмонда Форгач, исследует причины её и первую часть кампании.

В продолжении описания кампании мы сможем узнать почему потерпели поражение против Габора Батори. Автор детально останавливается на положении оконечных крепостей, на роли гайдуков и трудностях, причиненных отсутствием пополнения, которые вследствие отсутствия необходимой политической поддержки решили судьбу этой кампании.